

Naujos disertacijos

PIRMOJI DISERTACIJA APIE FILOSOFIJOS DIDAKTIKĄ

2000 m. gruodžio 29 dieną Vilniaus universitete Lilija Duoblienė apgynė disertaciją „Mąstymo ugdymas mokant filosofijos gimnazijoje“.

Pedagogai profesionalai, besidomintys mąstymo ugdymu Lietuvos mokyklose, pasidalija į dvi dalis: teoretikus ir praktikus. Disertantė išsamiai apžvelgė savo disertacijos vadovo profesoriaus L. Jovaišos monografiją, skirtą mąstymo lygiams tirti, V. Valatkaitės-Rimienės ir kitų straipsnius apie moksleivių mąstymo ugdymo kriterijus. Mažiau dėmesio skiria praktikams, tačiau nurodo, jog „darbas su filosofiniu tekstu pagal klausimus nėra visiškai naujas ar priešingas jau esamoms Lietuvoje filosofijos ugdymo metodikoms. Dirbti su tekstu pagal suformuluotus probleminius klausimus siūlo J. Baranovas bei R. Šerpytės filosofijos programa. Disertacijoje siekiama detaliau pažvelgti į patį mąstymo procesą, jį struktūruoti“. Iš tiesų ši praktika mokyti filosofijos būtent per mąstymo ugdymą buvo pasiūlyta Lietuvos mokyklai 1994 metais, ir tais pačiais metais patvirtinta ministerijos ekspertų posėdyje programa buvo išspausdinta „Mokyklos“ žurnale (1994. Nr. 8-9). Pagal šią programą 1998 metais išleista „Filosofinės etikos chrestomatija“, sulaukusi pakartotino leidimo. Yra parengti metodiniai probleminiai klausimai. Vyko daugybė seminarų ir darbui su pro-

grama, ir su chrestomatija. Programos pagrindu įkurta filosofijos mokytojų specialybė Vilniaus pedagoginiame universitete, jau išleistos trys magistrų laidos. Todėl nestebina disertantės išvada, kad „šiuo metu filosofijos dažniausiai mokoma pagal Baranovas ir Šerpytės programą“. Disertantė taip pat šešis semestrus mokėsi šios programos principų 1994-1995 metais prie VPU įsteigtuose filosofijos mokytojų persikvalifikavimo kursuose ir juos sėkmingai baigė. Šios programos įkvėpti magistrantė R. Aškinytė ir VPU Filosofijos katedros docentas L. Degėsys išvertė kelis M. Lipmano vadovėlius bei mokytojo knygas, skirtas kritiniam mąstymui ugdyti. Norėčiau patikslinti disertantės išvadą, kad, jos pačios žodžiais tariant, besiformuojanti filosofijos mokymo tradicija Lietuvoje kaip tik ir yra tradicija mokyti filosofijos per probleminio mąstymo ugdymą. Manychiau, kad disertantės išleista eksperimentinė mokymo priemonė „Filosofijos skaitiniai XI-XII klasei“ (Vilnius, 1999) yra trečias reikšmingas žingsnis praktiškai diegiant tokį metodą filosofijos pamokose. Drįstu laikyti disertantės darbą išaugusį iš VPU Filosofijos katedroje susiklosčiusios tradicijos.

Tačiau praktinę filosofijos dėstymo metodiką būtų galima pavadinti intuityvistine. Ji pagrįsta jos autorių savų intuityvių didaktinių nuojautų bei patirties, savosios filosofinio mąs-

tymo stilistikos įstruktūrinimu. Nuotolis tarp teoretikų ir praktikų tampa akivaizdus. Praktikai nerašo monografijų, kuriose tyrinėtų patį mąstymą. Jie apsiriboja metodinėmis priemonėmis, siūlydami savus klausimus, netgi daugybę klausimų. Teoretikai, kurie tyrinėja patį mąstymą, neturi realios įtakos filosofinei didaktikai Lietuvos mokykloje.

Duoblienės disertacija yra originali ir nauja būtent todėl, kad ji įveikia šią susidariusią takoskyrą. Įgijusi praktinę probleminio darbo su tekstu patirtį ir sėkmingai šį metodą iki šiol taikanti, ji ėmėsi tyrinėti teorinį mąstymo ugdymo aspektą. Be to, dar vienu šios disertacijos naujumo aspektu laikyčiau fundamentalų disertantės įsigilinimą į susiklosčiusią pasaulyje tokią mąstymo tyrimo tradiciją. Ji pateikia ne tik istorinę šios tradicijos apžvalgą, pradėdama nuo sokratiško mąstymo, pereidama prie klasikinių J. Piaget ir J. Dewey mąstymo ugdymo doktrinų, bet ir reikšmingai praturtina šiuo metu gana siaurą Lietuvoje filosofinės didaktikos diskursą įvairiausiomis prasingomis išvalgomis, kurios būdingos šiuolaikinių mąstymo tyrinėtojų Vakarų šalyse darbams. Disertantė aptaria Kalifornijos universiteto profesorius R. Paulo stipraus ir silpno mąstymo distinkciją, M. Lipmano metodikos „Filosofija vaikams“ teorines prielaidas ir jų interpretaciją L. J. Splitterio, A. M. Sharp darbuose, Illinojaus universiteto profesorius H. Ennis kritinio mąstymo tyrimą, J. Barono racionalaus mąstymo tyrimą, D. F. Halpern įvadą į kritinį mąstymą, V. R. Ruggiero mąstymo meną, H. Gardnerio intelekto įvairovės hipotezę, L. M. Villaro ir J. Lougrano reflektivaus, L. Resnicko aukšto lygio mąstymą. Po šio aptarimo, manyčiau, labai nuosekliai yra pereita prie paties kūrybinio ir kritinio metodo struktūrinės eksplikacijos, svarstoma atviro klausimo reikšmė kritiniam mąstymui ugdyti bei sie-

kiama išskirti kūrybinio mąstymo ypatybes bei lyginti su kritiniu mąstymu. Skyrius pasibaigia probleminio ir euristinio metodo aptarimu. Toliau pereinama prie įdomaus skyrelio „Mokyti mąstyti postmodernios filosofijos požiūriu“. Kas sieja postmodernizmą ir filosofijos didaktiką? Atrodytų, ryšys kiek tolimas. Tačiau vienas iš ryškiausių disertantės minimas šiuolaikinis prancūzų postmodernistas Jacques Derrida, kiek žinau, dalyvavo kuriant filosofijos didaktiką Prancūzijos mokyklose. Be to, kitas disertantės minimas amerikiečių postmodernistas R. Rorty pastebėjo įdomų ryšį tarp filosofijos dėstymo mokykloje tradicijos ir postmodernizmo. Kodėl postmodernizmas populiarus Prancūzijoje ir nepopuliarus angliškai kalbančiose šalyse? Postmodernių autorių tekstų analizė, anot jo, reikalauja išskirtinės erudicijos. Itališkame arba prancūziškame licejuje, sako Rorty, filosofija net trejus metus yra bendrojo privalomo *curriculum* dalis. Išauga skaitytojų kartos, gebančios suprasti Derrida tekstus. Angliškai skaitanti auditorija, nesimokanti filosofijos mokykloje, anot Rorty, negali skaityti ir suprasti J. Derrida, nes jie nepajėgia suprasti aliuzijų. Tikiuosi, kad Lietuvos mokykla vis dėlto pasuks prancūziškojo modelio keliu. Jeigu filosofija vis tik įsitvirtins Lietuvos mokyklose, Duoblienės darbas, kaip vienas iš pirmųjų žingsnių, įgis ir istorinę vertę.

Darbą užbaigia iki šiol Lietuvoje nevykdytas mąstymo, paremto filosofiniu tekstu, tyrimo eksperimentas. Manychiau, eksperimentas labai sunkus, labai sunkiai kontroliuojamas. Jis atliktas kantriai ir skrupulingai.

Eksperimentu disertantė siekė išsiaiškinti aukštesniųjų klasių moksleivių mąstymo ypatumus, jo pokyčius, dirbant filosofijos pamokose su tekstu ir specialiais klausimais ar be jų. Remiantis statistine analize įvertinti moksleivių mąstymo ir teksto nagrinėjimo įgūdžiai, aptar-

ta tai, kas jiems geriausiai sekasi, ir tai, kas sudėtingiausia. Kriterijų koreliacija parodė, dėl kokių priežasčių atsiranda mąstymo spragos, kas labiau būdinga vienuoliktokų ir kas dvyliktojų mąstymui. Dvyliktojų mąstymas tikslesnis ir brandesnis, o vienuoliktokų – platesnis ir intuityvesnis. Pagrindinės tyrimo išvados: moksleiviai pajėgūs suprasti originalius filosofų tekstus, tačiau tekstai moksleiviams turi būti kruopščiai parenkami, nes dalis tekstų yra pernelyg sudėtingi. Geriausiai suprantami Platonas, Aristotelis, Augustinas, T. Akvinielis, Descartesas bei Jamesas. Blogiau sekasi nagrinėti D. Hume'o bei I. Kanto tekstus ir blogiausiai – S. Kierkegaardo, F. Nietzsche's kūrybą. Tiriamasis pokalbis su moksleiviais atskleidė, kad sudėtingi autoriai moksleiviams dažnai įdomesnė nei lengvai suprantami. Pasirodė, kad moksleiviams įdomūs Hume'as, Nietzsche, Jamesas. Filosofijos studijos tinka aukštesnėms gimnazijos klasmėms. Esminio skirtumo tarp XI ir XII klasių mąstymo įgūdžių nėra. Pagrindiniai moksleivių mąstymo privalumai: gebėjimas suvokti kontekstą, rasti studijuojamo autoriaus prielaidas ir suprasti tekste keliamą problemą. Tačiau moksleiviai mąstydami nesiremia patirtimi, nepakankamai gerai daro implikacijas ir skiria filosofines pažiūras. Šios mąstymo spragos atskleidė jų mąstymo netikslumą. Moksleivių nemokėjimas remtis patirtimi labiausiai atsiskleidė nagrinėjant šiuolaikinę filosofiją, kurios didžią dalį skaitiniuose sudaro egzistencializmas. Suvokti ir taikyti egzistencinę patirtį sudėtinga. Taip pat didelė problema, susidūrus su sudėtingesniu tekstu, yra teisingas sąvokų vartojimas. Moksleiviai analitiškiau mąsto, nagrinėdami filosofinį tekstą, o ne klausydami mokytojo pasakojimo. Jie pajėgūs nagrinėti tekstą, bet labiau pratę perimti mokytojo perteikiamą informaciją.

Pristatomos disertacijos pabaigoje buvo pateikti siūlymai mokytojams ir švietimo politikams bei mokslininkams.

Pirmasis oponentas prof. Juozas Vytautas Uzdila, pažymėjęs disertacijos privalumus, pasigedo lietuvių filosofinės minties analizės bei lietuvių filosofų tekstų, kurie būtų nagrinėjami empirinio tyrimo metu. Anot jo, kiekvienas vertimas yra interpretacija, todėl pasaulio klasikų vertimų nagrinėjimas mokykloje tebuvo interpretacijų interpretacija. O, be to, ar tikrai galime objektyviai įvertinti moksleivių mąstymą? – klausė oponentas.

Kito oponento – doc. Tomo Sodeikos – atsiliepinimas buvo perskaitytas doc. Jūratės Baranovos, pačiam oponentui atsiprašius ir skubiai išvykus. Sodeikos atsiliepinimas – tai ne tik pozityvus ir kritiškas žodis disertantei, o ištisa diskursyvaus mąstymo kritika. Oponentas svarstė teksto analizės galimybes ir nurodė ribas. Jo manymu, mokymo procese kur kas prasmingiau remtis egzistencialistų bei fenomenologų nuostata, orientuota į moksleivių patirtį, nei ugdyti nuoseklų analitišką mąstymą nagrinėjant filosofijos klasikų tekstus.

Prof. Bronius Kuzmickas, dalyvavęs posėdyje kaip doktorantūros komiteto narys, taip pat kalbėjo apie skirtingų filosofinių mąstymų galimybes, tačiau pasisakė manęs, kad ir tokio mąstymo, kuris tyrinėjamas disertacijoje, atskleisti yra labai svarbi ir reikalinga.

Posėdyje buvo išsakytos ir kitos pozityvios mintys: svarbiausia yra tai, kad plėtojama filosofinio mąstymo ugdymo idėja, kuri ilgainiui padės susiformuoti filosofijos mokymo Lietuvoje tradicijai arba kelioms tradicijoms. Tokių disertacijų dėka mažėja perskyra tarp teoretikų ir praktikų, kurių darbai dažniausiai neturi jokių sąsajų.

Jūratė Baranova